

JUBILEJNI PORTRET DR. MARTINA ŽNIDERŠIČA

Gregor Kocijan

Biografija
UDK 929 Žnideršič M.

Ključne besede: biografije, bibliotekarji, Slovenija, Žnideršič Martin

Biography
UDC 929 Žnideršič M.

Key words: biographies, librarians, Slovenia, Žnideršič Martin

I.

Poseči moram skoraj štirideset let nazaj: ko sem urejeval list Knjižna polica sva se spoznala, to je bilo leta 1966. Potem sva sodelovala na najrazličnejših področjih, spremljala sva delo drug drugega, si medsebojno pomagala, svetovala, obveščala, skratka, tovariševala sva v najžlahtnejšem pomenu besede. Prvo najino večje sodelovanje je bilo ob organizaciji prvega slovenskega knjižnega sejma leta 1972, najtehtnejše in najdaljše pa pri projektu *Knjiga in bralci* - od druge do četrte raziskave. Bilo je nič koliko stikov, pogovorov, srečanj. Spomini so lepi, med nama ni nikoli prišlo do nesoglasja, zamere ali česa podobnega. Pravzaprav Martin niti ne zna biti do bližjih drugačen kot blag, razumevajoč, pripravljen priskočiti na pomoč, biti nesebičen. Kot človek je vedno užival nedeljeno odlično mnenje vseh, ki smo imeli z njim opraviti: zaposleni v založbi, kolegi na fakulteti, študentje v predavalnici in vsi tisti, ki smo se z njim družili dolga leta in se še.

KOCIJAN, Gregor: Jubilee portret of Martin Žnideršič, PhD. Knjižnica, Ljubljana, 47(2003)4, 115-120

Dr. Žnideršič je svojo življenjsko pot začel pred sedemdesetimi leti (21. januarja 1934) v Slovenski Bistrici. Med vojno je okupator družino izgnal na Hrvaško; po vrnitvi (po vojni) je obiskoval gimnazijo v Mariboru in Novi Gorici. Študij ekonomije je končal 1962 na ljubljanski Ekonomski fakulteti. Kot študent se je uspešno ukvarjal z novinarstvom in veliko bival v tujini, posebej ga je privlačila televizija, zato se je po diplomi zaposlil na TV Ljubljana kot urednik v kulturni redakciji. Toda očitno je, da je zelo hitro našel svoje pravo delovno-strokovno področje, in sicer založništvo, ob katerem je idealno združil svoje znanje s področja ekonomske vede z nagnjenjem do raziskovanja in uresničevanja simbioze gospodarske funkcije knjižnega založništva z njegovim kulturnim poslanstvom. S tem se je ukvarjal kar nekaj desetletij; od 1964 do 1991 je služboval v Mladinski knjigi in v Cankarjevi založbi (zadnjih devet let je bil glavni direktor). Omenjam samo poglavitna dejstva, saj podrobnosti o Žnideršičevem življenju in delu prinašajo *Slovenski biografski leksikon* (15. zvezek, 1991), *Univerza v Ljubljani. Biografije in bibliografije univerzitetnih učiteljev, znanstvenih delavcev in sodelavcev* (5. knjiga, 3. del., 1999), *Zbornik 1919-1999 Filozofske fakultete* (2000), *Enciklopedija Slovenije* (15. zvezek, 2001) idr. V letih, ko je deloval v založništvu, se je posvetil raziskovalnemu delu na tem specifičnem področju, tesno povezoval prakso (funkcioniranje založništva) s teorijo in raziskovalnimi izsledki, razvil izjemno obsežno publicistično dejavnost in kot založnik uspešno povezoval gospodarsko in kulturno komponento založništva.

II.

Poglejmo dr. Žnideršičevo delovanje v obdobju, ko se je neposredno ukvarjal z založništvom. Njegova prizadevanja so bila vidna v nekaj smereh.

Prvič, iskal in propagiral je prodajne poti, ki bi optimalno prispevale k uspešnosti založniške dejavnosti (prim. samostojno publikacijo *Propaganda za knjigo, 1969*, in vrsto sestavkov v reviji *Knjiga*). Kot vodstveni in vodilni delavec v založništvu je deloval tako, da bi se prodajne možnosti za knjigo čim bolj razširile in da bi knjiga prišla do kupca na kar se da sodoben in učinkovit način. Založniško podjetje je organiziral na način, da je poslovalo racionalno, gospodarno, s pogledom v prihodnji razvoj in v danih razmerah po tržnoekonomskih zakonitostih, obenem pa je poiskal ustrezno stopnjo usklajenosti s kulturnim poslanstvom založništva. Skratka, uveljavljal je načela tržnosti v okvirih socialistične ekonomske doktrine in hkrati založniško organizacijo umeščal v kulturno sfero (program izdajanja kakovostne knjižne produkcije).

Drugič, njegovo družbeno delovanje v okvirih založništva je bilo zlasti v letih 1972-1992 močno opazno in zvezano z napredkom te dejavnosti na Slovenskem. Žnideršičevo predsednikovanje različnim organom povezovanja založnikov in

knjigotršcev v okviru Gospodarske zbornice Slovenije in v zveznem merilu je nedvomno občutno prispevalo k razpoznavnosti založniške stroke in njene udeleženiosti tako v gospodarskih kot kulturnih procesih. K temu so pripomogli njegovo strokovno znanje, večnost vodenja, široka razgledanost ter povezanost z jugoslovanskimi in evropskimi/svetovnimi tokovi v založništvu.

Tretjič, razvil je najtesnejše stike in sodelovanje z založniško stroko in založniškimi asociacijami po vsem svetu. Aktivna udeležba na različnih posvetovanjih, kongresih, simpozijih, mednarodnih knjižnih sejmih (npr. kot komisar jugoslovanskih knjižnih razstav) in v drugih oblikah afirmacije in izmenjave izkušenj med založniki po svetu je prispevala tako k seznanjanju drugih s slovenskim založništvom kot k prenašanju tujih izkušenj k nam. Dr. Žnideršič je bil eden redkih slovenskih strokovnjakov, ki so naši strokovni in širši javnosti vsestransko predstavljali novosti, uveljavljene v zadnjih nekaj desetletjih na svetovni založniški sceni. Hkrati je treba poudariti njegovo vlogo pri prenašanju slovenskih strokovnih pogledov in izkušenj v evropski in svetovni prostor. Popularizacija specifičnih rešitev slovenskega založništva je bilo pomembno delo, ki ga je dr. Žnideršič opravljal dolga leta in ga še opravlja.

Četrtoč, ves čas praktičnega delovanja na založniškem področju se je nenehno ukvarjal s to stroko tudi teoretično. Opravil je nekaj raziskav o razvojnih in tržnih trendih v slovenskem založništvu ter o socioloških vidikih kupovanja in distribuiranja knjige. Njegove raziskave, strokovne presoje, ugotovitve o zakonitostih in razvojnih smereh, nove rešitve na podlagi empiričnih kazalcev, opredelitve založniških procesov itd. so bile objavljene bodisi v samostojnih knjižnih izdajah ali v obliki razprav, člankov in krajših informacij v najrazličnejših strokovnih periodičnih publikacijah doma in v tujini. Gre za prek 250 najrazličnejših objav, ki v polni meri predstavljajo avtorjevo visoko strokovno raven ter temeljito in lucidno razgrinjajo domačo in tujo založniško-knjigotrško problematiko s teoretične in praktično-stvarnostne plati. Osrednje mesto v Žnideršičevem proučevanju založništva imajo tri knjige: *Ekonomski problemi slovenske knjige* (1972), *Knjiga in založništvo* (1977) ter *Knjiga in trg* (1982). Dela imajo teoretično-znanstveno vrednost in strokovno-priročniško uporabnost kot usmeritev, napotek, učne knjige za tiste, ki jim je založništvo stroka in življenjska preokupacija. Ob zadnji knjigi se je razvidno izluščilo v prvi vrsti dvoje značilnosti, ki bi ju lahko označili za metodološko in idejno izhodišče. Prvič, avtor je težil k čim natančnejšemu definiranju ključnih pojmov, kot so narava knjige, knjižni trg, družbena potreba, poraba, vloga in funkcioniranje založništva ipd., saj je šele na tej podlagi lahko smiselno in prepričljivo izpeljal svoje teze, spoznanja in ugotovitve, in drugič, ob prodornem razčlenjevanju konkretnih razmer, stopnje razvitosti in družbenoekonomskih zakonitosti je strokovni javnosti predstavil možnosti uspešnega delovanja založniškega področja z značilnostmi, ki so enake ali podobne slovenskim. Založništvo je opredelil z zahtevo po usklajenosti ekonomskih in neekonomskih prvin knjige kot predmeta in vsebine, kar je v razme-

rah majhnega knjižnega trga (lahko govorimo o paradigmi za podobne jezikovno-nacionalne skupnosti po svetu) zagotovilo za največjo možno mero učinkovitega uresničevanja družbenih ciljev in gospodarske uspešnosti (in samostojnosti) te dejavnosti. Na kvaliteto tega razmerja nujno vplivata ustrezno družbeno/državno zagotavljanje možnosti za razvoj in delovanje založništva ter kar največji razmah tržnosti, ugodne posledice pa naj bi se kazale tako v knjižni proizvodnji kot v njeni distribuciji. Žnideršič je ob upoštevanju družbenoekonomskega položaja, stopnje razvitosti slovenskega založništva in svetovnih trendov na tem področju ponudil model specifičnega založniškega trženja, značilnega za majhen trg, kot je slovenski, in vanj vgradil ter anticipiral razvojne procese v prihodnji doma in po svetu. Na domačih in tujih izkušnjah temelječi Žnideršičevi strokovni pogledi so bili dobra usmeritev tudi za razvojne rešitve v 90. letih, ko so se spremenile nekatere družbenoekonomske podlage.

Poznavanje obsežnega jubilentovega opusa (objav) in vpogled v njegovo bogato bibliografijo pove, da je najpogosteje obravnaval naslednje strokovne teme:

- A/ V središču Žnideršičeve pozornosti so bila vprašanja, ki jim je dal zaokroženo podobo v treh omenjenih knjigah, medtem ko so bili posamezni odlomki, poglavja ali samostojno obdelana vprašanja o tej problematiki objavljeni v periodičnih publikacijah, npr. *Marketing u izdavačkoj djelatnosti*, 1971; *Marketing v založništvu*, 1971; *Istraživanje tržišta u izdavačkoj djelatnosti*, 1972; *Kulturno poslanstvo knjige in tržne zakonitosti*, 1972; *Knjiga in ekonomika*, 1972; *Direct marketing in a small market*, 1973; *Kupovanje knjig*, 1980, 1985, 1999 - raziskave *Knjiga in bralci II, III, IV*; *Proizvodnja knjige*, 1981; *Poraba knjige in posebnosti založniškega marketinga*, 1982; *Nove tehnologije in založništvo na malih trgih*, 1996.
- B/ Založniško-knjigotrška terminologija: razlage posameznih pojmov je objavljal v reviji *Knjiga*, nekaj let pod skupnim naslovom *Mali leksikon knjigarstva*, 1970-1972; gesla v Velikem splošnem leksikonu DZS, 1997-1998.
- C/ Avtorske pravice: o tem je nastala vrsta sestavkov, npr. *Revizija Bernske konvencije o avtorskih pravicah*, 1967; *Založništvo in avtorsko pravo*, 1976; *Korišćenje copyrighta in njegove mogućnosti*, 1984; *Avtorska pravica kot ekonomski in kulturni izziv*, 1990; *Mednarodno varstvo avtorskih pravic*, 1992; *Slovensko založništvo in nov zakon o avtorski pravici*, 1994; *DOI - Digital Object Identifier - revolucija v upravljanju in trgovanju z avtorsko pravno zaščitnimi informacijami*, 1998.
- Č/ Založniško-bibliotekarske novosti v svetu in pri nas: *Medjunarodni standardni broj knjige i njegova primjena u izdavačkoj djelatnosti i bibliotekarstvu*, 1975; *Mednarodna standardna številka knjige*, 1975; *O ISBN sistemu*, 1985; *Vpliv elektronskih medijev na avtorske pravice, založništvo, knjigotrštvo in njihove odnose s knjižnicami*, 1995; *Knjiga ali računalnik?*, 1996; idr.
- D/ Razvojne značilnosti in perspektive slovenskega založništva: *Slovensko založništvo v novih pogojih*, 1977; *Gospodarske zagate slovenske knjige*, 1984; *Pregled razvoja založništva in knjigotrštva na Slovenskem od začetkov do danes*, 1995; *Založništvo v državah v tranziciji*, 1995; *Publishing in Countries in Transition and*

in Slovina, 1997; Značilnosti razvoja založniške dejavnosti v državah v tranziciji in v Sloveniji po osamosvojitvi, 1998; Vpliv države na založništvo 1945-1999, 1999.

III.

Za dr. Žnideršiča je značilno, da se je zelo zgodaj vključil tudi v pedagoški proces, in sicer v vzgojo mladega bibliotekarskega rodu. Ta del svoje dejavnosti, ki je v 90. letih prerasla v poklicno-življenjsko pot, je začel že leta 1965 na Pedagoški akademiji v Ljubljani. Njegov predmet je bilo knjigarstvo. Potem ko si je pridobil doktorat znanosti (1982 na zagrebški Ekonomski fakulteti; njegova disertacija je prva na Slovenskem s področja založništva) in 1984 postal izredni profesor, so se mu odprle možnosti za univerzitetno kariero. Leta 1990 je postal redni profesor in se 1991 redno zaposlil na Filozofski fakulteti. Kot predstojnik Oddelka za bibliotekarstvo je uspešno nadaljeval delo, ki ga je začel dr. Branko Berčič. Izpopolnjevanje učnih programov, skrb za popolnejšo kadrovsko zasedbo, razvoj podiplomskega študija, kompletiranje učne opreme za bibliotekarski oddelk in še vrsto drugega je prispevalo k nagemu razvijanju oddelka tako v kakovosti kot v obsegu (prim. jubilarntov sestavek *Razvoj študija bibliotekarstva v letih 1990-1997*, 1998). Pedagoško delo je dr. Žnideršič vedno rad opravljal, videl je globok smisel v prenašanju znanja na mladi rod in hkrati poslanstvo Oddelka v dograjevanju kadrovske strukture v bibliotekarski stroki na Slovenskem. K primerljivosti kvalitete študija pri nas s tovrstnim študijem drugod po Evropi so nedvomno veliko pripomogli opravljeni magisteriji in doktorati na tem področju, za kar gre dr. Žnideršiču ne majhna zasluga. Glede na strokovno-znanstveno raven njegovega dela in pedagoško uspešnost mu je bil ob upokojitvi upravičeno podeljen najvišji univerzitetni naziv: zaslužni profesor (2000). Pedagoško delo in s tem zvezane tudi organizacijske dolžnosti (predstojnik oddelka, dva mandata je bil prodekan Filozofske fakultete, bil je član upravnega odbora Univerze v Ljubljani) jubilanta niso odvrnile, da ne bi še naprej intenzivno deloval na vseh tistih področjih, na katerih je dotlej. Nekateri založniki niso mogli brez njegovega svetovanja in aktivnega sodelovanja (npr. urednik knjižne zbirke Monumenta Slovenica in glavni urednik pri založbi Slovenska knjiga, strokovni urednik za tiskarstvo in založništvo pri Enciklopediji Slovenije), tudi stiki z zunanjim strokovnim svetom so ostali pogosti, domača in mednarodna strokovna srečanja niso minevala brez dokaj vidne Žnideršičeve aktivne udeležbe, ukvarjanje s teoretičnimi vprašanji stroke se je nadaljevalo itd.

IV.

K vsemu povedanemu je treba dodati Žnideršičevo veselje in strokovni prijem pri izdajanju faksimiliranih izdaj. Naj omenim samo nekaj zadnjih njegovih us-

pehov (zbirka Monumenta Slovenica): *Poezije doktorja Franceta Prešerna - Zdravljica*, 1990 in 1996; *Brižinski spomeniki*, 1992; *Srednjeveški kodeksi iz Stične*, 1994; *Florjančičev veliki zemljevid Kranjske iz leta 1744*, 1995; *Primož Trubar: Catechismus 1550, Abecedarium 1550, Abecedarium 1555*, 2000. Druge faksimilirane izdaje spremljajo jubilarntovi-urednikovi krajši ali daljši zapisi o izdajah, medtem ko Prešernove *Poezije* in Trubarjeva dela spremljata izčrpni študiji: *Prešernove Poezije. Rokopisa, prve tiskane izdaje in faksimili*, 1996, in *Popolni faksimili prvih slovenskih knjig*, 2000. Ob tem moramo omenjati razpravo *Faksimili in reprinti v Sloveniji*, ki je bila objavljena v spremni brošuri ob razstavi faksimilov založbe Faksimile Verlag Luzern na 17. knjižnem sejmu v Ljubljani 2001.

In še na nekaj ne smemo pozabiti: na dr. Žnideršičevo izjemno strokovno obravnavo miniaturnih izdaj. Ne le da je avtor treh mednarodnih razstav miniaturne knjige (Ljubljana, 1983, Beograd, 1984, Ljubljana, 1987), marveč je poskrbel tudi za izid mednarodne bibliografije tovrstnih izdaj (prim. J. Munda, M. Žnideršič: *Miniaturna knjiga = The Miniature Book*, 1883; prvi je sestavil bibliografijo, jubilarnt je prispeval temeljito informacijo o miniaturnkah). Če k temu dodamo še Žnideršičevo zbirateljsko nagnjenje do miniaturne knjige in da ima največjo (okr. 3.000 primerkov) tovrstno zbirko na Slovenskem, smo o tem povedali skoraj vse. Dodati je treba še to, da je v letih 1984-1987 izdajal posebno publikacijo Newsletter of the International Miniature Book Society, ki je žal prekmalu ugasnila. V zadnjem času je najpomembnejše primerke iz svoje zbirke predstavil na Ptujju in na 19. slovenskem knjižnem sejmu (2003).

* * *

Ni kaj reči: opraviti imamo z jubilarntom, ki se bo v slovensko kulturno zgodovino in zgodovino založništva na Slovenskem vpisal z dovolj vidnimi črkami, saj je s svojim teoretičnim in praktičnim poseganjem na različna področja, ki so tako ali drugače zvezana z izdajanjem in razširjanjem knjige na Slovenskem in tudi v svetu, pomembno prispeval k razvoju in popularizaciji izdajanja knjige. Naj mu ob sedemdesetletnici zaželimo še veliko zdravih in ustvarjalnih let, ki naj jih ne bi prav nič motilo. Njegovo znanje, izkušnje in mednarodni ugled pa naj bodo neizčrpen vir navdiha za delo tudi mlajšim generacijam.

Dr. Gregor Kocijan je redni profesor Pedagoške fakultete v Ljubljani v pokoju
Naslov: Tržna 3, 1000 Ljubljana